

Nr 126.

Av herrar **Bodin** och **Roos**, om *efterskänkande av återbetalnings-skyldighet beträffande till vissa officerare och under-officerare vid Gotlands artillerikår felaktigt utbetald tillfällig löneförbättring.*

Vid 1927 års riksdag väcktes en motion (II: 85), vari hemställdes, att riksdagen måtte besluta om befrielse för vissa beställningshavare vid Gotlands artillerikår att återbetala vissa enligt av vederbörande administrativa myndigheters beslut felaktigt uppburna löneförmåner (tillfällig löneförbättring och därå beräknat dyrtidstillägg).

Visserligen vann denna motion icke riksdagens gillande, men med hänsyn till åtskilliga på avgörandet inverkan omständigheter synes saken ej böra betraktas såsom slutgiltigt avgjord utan väl förtjäna att underkastas nytt övervägande.

Det torde vara allmänt känt, att statstjänstemännen under kristiden hade att kämpa med betydande ekonomiska svårigheter på grund av penningvärdets fall. En bidragande omständighet härtill bestod däri, att de flesta kategorierna statstjänstemän vid kristidens början redan under många år väntat på den lönereglering, som skulle kompensera för den s. k. normala stegringen av levnadsomkostnaderna d. v. s. den stegring, som ägt rum under tiden efter föregående lönereglering. Med hänsyn till dessa förhållanden visade det sig också ofrånkomligt för staten att träda hjälpare emellan. Vad militära befattningshavare beträffar så erhöles de, förutom dyrtidstillägg i likhet med andra statstjänare, från och med 1918 s. k. tillfällig löneförbättring — en förmån varav de flesta andra statens befattningshavare med oreglerade löner redan tidigare kommit i åtnjutande. Att officerare och underofficerare genom dessa åtgärder — huru välkomna de än voro — icke kunde erhålla full compensation för kristidens ekonomiska prövningar är emellertid lätt att konstatera; och det torde vara en känd sak, att dessa befattningshavares ekonomi till följd härav i stor utsträckning undergrävdes, och verkningarna härav torde i allmänhet alltfort kvarstå. Även den omständigheten torde böra tagas i betraktande, att penningvärdet avsevärt stigit sedan kristiden, så att de då utbetalade belopp, som nu återkrävas — och vilka ju i skattehänseende redan utövat sitt inflytande — i realiteten representera ett långt större värde än de ägde vid mottagandet. Såsom ett faktum torde vidare konstateras, att de avlöningsförfattningar, som sågo dagen under kristiden voro synnerligen besvärliga att tolka, vilket i förening med att ständigt

nya sådana framkommo beredde redogörarna synnerligen stora svårigheter. Följderna härav ha löntagarna nu fått bära i form av dryga återbetalningar. Slutligen torde utan överdrift kunna göras gällande, att de administrativa domstolarna vid anmärkningsmålen avgörande principiellt anlägga synnerligen snäva och — då det gynnar kronans intresse — ytterligt formella synpunkter. Denna tendens torde ha varit särskilt framträdande vid tillämpningen av kristidsförfattningarna. Det ligger givetvis i sakens natur att så måste vara, då kronan i detta avseende icke kan betraktas annat än som domare i egen sak, och erinras må i detta sammanhang, att i icke så få fall, där tjänstemän mäktat draga av löningsfrågor inför de allmänna domstolarna, dessa domstolar kommit till annat resultat än de administrativa.

Redan i belysning av detta allmänna läge synes alldeles särskilda skäl tala för att kronan iakttagit en viss skonsamhet, då det gäller att slutligen av löntagarna indriva av dessa under kristiden i god tro uppburna avlöningsförmåner, vilka sent omsider förklarats vara oriktigt utbetalta. Statsverket kan ju också — även bortsett från den numera gynnsamma statsfinansiella situationen — anses ha råd till att i ömmande fall visa någon generositet, när detsamma likväl på grund av penningvärdets förbättring i stort sett torde göra en icke obetydlig vinst på dessa återbetalningar. Trots allt kan givetvis icke ifrågasättas eftergifter annat än där alldeles särskilda omständigheter äro för handen. Och i det fall, varom i denna motion är fråga, torde överhuvud icke ifrågasättas att sträcka sig längre än vad som faller inom ramen för av Kungl. Maj:t och riksdagen förut intagen principiell ståndpunkt i jämförbara ärenden.

De grunder för befrielse från återbetalningsskyldighet, vilka i dessa ärenden tillmätts betydelse torde kunna i korthet få angivas enligt följande:

Det torde till en början vara praxis, att i de fall där redogöraren saknar möjlighet att indriva beloppet, befrielse i allmänhet äger rum — om dylikt fall är emellertid här icke fråga. Vad beträffar grunderna i övrigt för befrielse — alltså från synpunkter vidkommande de i sista hand återbetalningsskyldige — så torde de kunna uppdelas i tre huvudslag:

1. *Ömmande förhållanden*: svag ekonomi i förhållande till kravet på återbetalning. Till denna kategori hör en stor del av de talrika fall, som finnas upptagna i regeringsrättens årsbok, särskilt på försvarsdepartementets föredragning. Enligt vad som kunnat inhämtas skulle praxis vara den, att såsom regel befrielse gavs, då det gällde manskap och med dem i lönehänseende jämställda befattningshavare. Beträffande övriga befattningshavare skedde prövning från fall till fall — för att de ömmande synpunkterna skulle vara avgörande erfordrades, antingen att befattningshavaren på grund av försörjningsförhållanden, skuldsättning, sjukdom, inträde i pensionsåldern befunne sig i speciellt besvärlig situation ifråga om återbetalning, eller — om sådant speciellt fall ej föreläge — att det belopp, som återkrävdes, vore så stort, att dess återbetalning skulle vålla löntagaren synnerliga svårigheter och mera väsentligt rubba hans ekonomi. Då det gäller dessa fall, kunde emellertid de nedan under

2. och 3. angivna grunderna verka underlättande. Då det gällt att finna några med de här föreliggande fallen närmast jämförliga, som förekommit under senare tid, torde få hänvisas exempelvis till Kungl. Maj:ts bifallande beslut den 18 juni 1927 i anledning av ansökningar av kaptenen S. H. B. Hård af Segerstad och styckjunkaren C. O. Nilsson om befrielse från återbetalning av felaktigt uppburet dyrtidstillägg resp. 1,029 kronor 85 öre och 616 kronor 86 öre.

2. Att *lång tid förflutit* mellan utbetalning och fastställandet av återbetalningsskyldighet: Denna synpunkt, som redan berörts i det föregående, torde kunna spåras i ett stort antal fall och angives bland annat uttryckligen i statsutskottets utlåtande nr 25 vid 1926 års riksdag i anledning av väckt motion om befrielse för lotskaptenen B. Östrand och lotsen K. G. Holmberg från återbetalande av visst belopp.

3. *Dunkel och otydlig författningstext*: Denna medverkande befrielsegrund torde såsom förut antytts i stor utsträckning kunna göras gällande beträffande kristidsförfattningarna. Såsom exempel, då den åberopats, torde kunna hänvisas bland annat till Kungl. Maj:ts proposition nr 79 vid 1925 års riksdag angående befrielse från återbetalningsskyldighet för till vissa kontrolltjänstemän utbetalta dyrtidstillägg (denna prop. tillkom i anledning av motion och riksdagsskrivelse vid 1924 års riksdag — efter det Kungl. Maj:t tidigare avslagit ansökningar i ämnet). Likaså till de av riksdagen bifallna propositionerna nr 140: 1924 och nr 164: 1925 angående efterskänkande av återbetalningsskyldighet beträffande till underofficerare vid flottans station i Karlskrona oriktigt utbetalta dyrtidstillägg.

Hur ställer det sig i förevarande fall beträffande nu omhandlade befrielsegrunder?

Otvivelaktigt måste ömmande skäl få anses föreligga. Återbetalningsskyldigheten fördelar sig enligt uppgift på följande sätt:

kapten Malmgren	kr. 1,159:43
„ Isæus	„ 420:03
„ Silvén	„ 691:49
„ von Braun	„ 1,598:05
löjtnant Sederholm	„ 1,332:02
„ von Kock	„ 336:—
„ Gustawii	„ 755:63
„ Bergman	„ 849:77
styckjunkare Gottberg	„ 266:66
„ Stengård	„ 216:34
sergeant Fohlström	„ 216:31
„ Thimgren	„ 266:66
eller tillhopa	„ 8,108:39

Såsom framgår av dessa siffror är det synnerligen dryga återbetalningar, det här rör sig om, belopp, som i ungefärligen motsvarande fall (se ovan ang. fallen Hård af Segerstad och Nilsson), ansetts alltför stora för vederbörande att

bära. Liksom i sistberörda fall föreligger här det förhållandet, att befattningshavarna icke äga andra inkomster än sin lön eller pension. Vidare äro samtliga utom en familjeförsörjare och en del ha redan att dragas med gäld. Uppgifter i dessa hänseenden torde få tillhandahållas vederbörande utskott. Med hänsyn till dessa förhållanden torde väl icke kunna råda något tvivel om att återbetalning av de belopp, varom här är fråga, för dessa befattningshavare kommer att ställa sig ytterst betungande. Såvitt vi kunnat finna har också tidigare i fullt jämförliga fall efterskänkande förekommit.

Härtill kommer emellertid, att även de andra principiella skälen för befrielse torde kunna i detta fall åberopas. De första utbetalningarna ägde rum i början av 1920 och nära två år förflöto innan anmärkning framställdes — varefter utbetalningar av detta slag upphörde — och icke förrän den 30 april 1924 blevo de första anmärkningsmålen slutgiltigt avgjorda, de sista avgjordes den 8 juni 1926. Att under denna tid penningvärdet avsevärt förändrats har förut erinrats. Och att den författningstext, varom här är fråga, lämnar åtskilligt övrigt att önska ifråga om tydlighet och klarhet torde vara otvivelaktigt. I kungörelserna angående grunder för tillfällig löneförbättring för viss personal vid armén (S. F. S. 407: 1918 och 316: 1919) stadgas nämligen i § 7 såsom ett tillägg till förut i kungörelsen lämnade bestämmelser följande:

”Den, som under loppet av det år, löneförbättringen avser, tillträtt eller avgått från beställning, med vilken löneförbättring är förenad, eller övergått från en till annan sådan beställning, äger å dylik beställning uppbära löneförbättring för den del av året, varunder han innehafte densamma; *skolande därvid iakttagas, att då befordran sker till beställning, vara enligt §§ 1—2 löneförbättring kan åtnjutas med olika belopp allt efter antalet tjänstår, löneförbättringen i varje fall skall beräknas efter det belopp för helt år, som skolat tillkomma beställningshavaren, därest han vid årets början innehafte beställningen i fråga*” (kurs. här).

Sistnämnda stadgande ansågs av vederbörande regementsintendent icke kunna avse något annat, än att i förekommande fall beställningshavare också *framgent för uppflyttning i högre löneklass* enligt dessa kungörelser skulle äga att räkna såsom om han från början av det år, varunder han befodratts till beställningen, innehafte densamma. Enligt den i anmärkningsmålen fastslagna uppfattningen skulle emellertid stadgandet *icke* äga denna innebörd utan blott avse att *förhindra*, att den, som tillträtt beställning under löpande år, skulle tillträda ett avlöningstillägg, för vilket han först efter kalenderårets början intjänat tillräckligt antal tjänstår, med andra ord för att han icke skulle bliva gynnsammare ställd än om han redan vid årets början erhållit befordran. Att detta verkligen varit avsikten med stadgandet torde nog vara obestridligt, och det har i varje fall i administrativ väg dömts så, men på samma gång torde det få anses i hög grad förlåtligt, att missförståndet ägde rum. Ett närmare studium av författningen visar, att stadgandet måste ansetts motiverat allenast av den anledningen, att författningen saknade uttrycklig föreskrift om *tid-*

punkten för tillträde av avlöningstillägg. I de nuvarande avlöningsreglementena, som äga sådan föreskrift, saknas också motsvarighet till det högst förvillande stadgandet, vilket var desto mera förrädiskt, som det ju i själva verket blott avsåg en självklar sak, om vilket ingen kunde vänta sig någonting uttryckligen sagt. Att utbetalningarna gjordes och mottogos i god tro, torde sålunda ej kunna betvivlas. Beträffande dessa utbetalningar kan slutligen en omständighet anföras. De placeringar i löneklass, varom här är fråga, verkställdes av ordinarie regementsintendenten, enär icke, såsom nu är fallet, någon annan myndighet (regementschefen) fattade beslut därom. Att denna placering skulle respekteras av de därpå följande, icke mindre än tre olika t. f. regementsintendenterna torde vara naturligt. Att märka är emellertid att i den slutgiltiga form avlöningsförfattningarna numera erhållit, den placerande myndigheten icke äger rätt att till löntagarens förfång ändra den en gång gjorda löneplaceringen (se regeringsrättens årsbok 1924: not. Ju 68). Även från dessa t. f. intendenters synpunkt torde alltså — med hänsyn till det direkta ansvar de fått och det säkerligen mycket besvärliga indrivningsförfarande, de ha att vänta, — i viss mån föreligga skäl, som tala i bifallande riktning. I detta sammanhang torde vi få nämna, att, enligt vad vi inhämtat av handlingarna till den av Kungl. Maj:t senast handlagda ansökningen i ärendet, några fonderade belopp för mötande av återbetalningsskyldigheten icke — såsom förut antagits — äro tillfinnandes.

Tages behörig hänsyn till samtliga föreliggande omständigheter — framförallt förhållandet emellan de nu återkrävda och till värdet avsevärt höjda avlöningsbeloppen och vederbörandes ekonomiska belägenhet, synes billighet kräva att ett efterskänkande av desamma äger rum. Att staten på grund av konsekvenser måste vara mera hård i dylika ting än den enskilde, torde vara självklart — vad som beträffande den enskilde skulle betraktas som orimlig hårdhet, ja rent av moraliskt oriktigt, torde ifråga om staten blott anses såsom en med hänsyn till konsekvenserna nödvändig återhållsamhet. I detta sammanhang torde kunna framhållas, att kronan i det avseende, varom här är fråga, även i rent juridiskt avseende torde intaga en privilegierad ställning, ty det torde knappast vara tänkbart, att ett enskilt företag vid domstol skulle få fastslaget återbetalningsskyldighet i fall utav motsvarande karaktär.

Emellertid torde denna hårdhet icke böra drivas längre än vad som nödvändigt är. Det nu föreliggande fallet synes *icke* innebära ett utsträckande av gränsen för nådeförfarandet, utan tvärtom vara väl jämförligt med andra föregående. Visserligen kan — såsom i detta ärende skett — framhållas, att i många liknande fall återbetalning skett, men detta argument skulle ju kunna användas mot varje fall på detta område och synes därmed mista sin bärighet. Det torde icke heller i detta fall kunna befaras några konsekvenser, helst som det här rör sig om en typisk kristidsföreteelse.

Under åberopande av det anförda få vi alltså hemställa,

att riksdagen måtte medgiva, att Kungl. Maj:t må efter-
skänka återbetalningsskyldighet beträffande ovan angivna an-
märkta utbetalningar av tillfällig löneförbättring till vissa
officerare och underofficerare vid Gotlands artillerikår.

Stockholm den 20 januari 1928.

L. G. Bodin.

Gustaf Roos.